

לשוננו לעם

עורך: משה פלורנטין

מתוך

כרך ס, תשע"ב



האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

בין טרנסקריפצייה לטרנסליטרציה: התעתיק מעברית לאותיות לטיניות

1. התעתיק מהו?

המילה תעתיק בעברית מכוונת לשני מושגים לועזיים: טרנסקריפצייה וטרנסליטרציה. טרנסקריפצייה פירושה ייצוג ההגיים של שפה, היינו מה שמתממש בהגיה, בכתב של שפה אחרת, ואילו טרנסליטרציה פירושה ייצוג האותיות של שפה בכתב של שפה אחרת. לדוגמה, על פי עקרון הטרנסקריפצייה השם יֹסֵף יתועתק לכתב לטיני Yosef, ואילו על פי עקרון הטרנסליטרציה סביר שיתועתק כך: Ywsp.

הדיכוטומיה בין שתי השיטות האלה ברורה מאוד, אבל כשמגיעים להיבט המעשי הדברים מסתבכים מאוד, כפי שנראה בהמשך.

2. התעתיק לשם מה?

השאלה איזו משתי השיטות לנקוט תלויה בין השאר בשאלה למי וקמה התעתיק מיועד.

אין דין אחד לתעתיקי שמות בדרכונים, לתעתיקי כותרים עבריים בקטלוגים של ספריות בחו"ל, לכתובת עברית באותיות לטיניות בתכתובת אלקטרונית (כאשר למחשב אין תמיכה בעברית – מצב שכיח עד לפני שנים אחדות במערכת הדואר האלקטרוני) ולתעתיקי שמות יישובים במפות ובשלטים. ולא הזכרנו תעתיקים מדעיים – למשל של פסוקי מקרא.¹ ויש תעתיק פונטי המבקש למסור במדויק את ביצוע הדיבור של דובר מסוים, הסוטה אם במעט אם בהרבה ממערכת ההגיים הפורמלית של השפה.

* עיקרי הדברים נאמרו בהרצאה בהשתלמות ליועצי לשון בתחום התעתיק שהייתה ב"ב בשבט תשס"ז, 31 בינואר 2007. במאמר מפורטות בעיקר הבעיות בתעתיק מעברית לאותיות לטיניות ונוכחות מקצת הבעיות בתעתיק מעברית לעברית ומעברית לערבית. אמנם היום קל יותר למתקני הספרות המדעית הנדפסת בלשוניות לעז להדפיס את הכתוב בעברית באותיות עבריות, ולפיכך פחת במידה ניכרת הצורך בתעתיקים מסוג זה.

לתעתיקים בהקשרים ובנסיבות שנמנו לעיל עשויות להיות מטרות שונות: יש שהמטרה היא לקרב את הקורא להגייה בפועל; יש שהמטרה היא לאפשר שחזור של הכתב המקורי – הדבר יכול להיות לתועלת למשל בתעתיק של כותרים בקטלוגים של ספריות. בקביעת שיטת התעתיק וכלליו יש להביא בחשבון גם היבטים מעשיים ואילוצים טכניים, ובעיקר את יכולתו של קהל היעד שהתעתיק מכוון אליו לפענח את הכתוב ולהשתמש בו שימוש יעיל ומיטבי.

ואולם יש מי שחולק על ההפרדה בין המטרות השונות – שמשמעת ממנה קביעת תעתיקים שונים זה מזה. לפי גישה זו יש לקבוע תעתיק אחד שישרת את כל המטרות.

השאלה איזה תעתיק לקבוע מסתבכת כאשר מדובר בכללים רשמיים של תעתיק משפת המדינה לכתב אחר, ובמקרה שלנו הכללים הרשמיים של התעתיק מעברית לאותיות לטיניות. על קובעי הכללים להכריע איזו עברית תיוצג לפני העולם – העברית המופתית או העברית הרווחת בדיבור בימנו. רבים סבורים שיש לגזור את הכללים מן המטרה התקשורתית המידית – שהקורא שאינו דובר עברית יוכל להגות הגייה מקורבת של השם המתועתק. הדעה האחרת אומרת שאל לנו לצמצם את העברית המתועתקת למספר ההגיים המבוצעים בפועל בפי דוברי העברית כיום – שאינם מבחינים בין ת ל־ט, בין פ ל־ק, בין ב ל־ז ובמקרים רבים גם בין ח ל־כ ובין א ל־ע; אם בכללים הרשמיים ייקבע סימן אחד לכל זוג אותיות כזה, יהיה בכך משום הכרזה רשמית על ויתור על ההגייה המופתית.

בקביעת כללי התעתיק כרוך אפוא מערך שיקולים סבוך – מה נדרש על פי המדע והעיון, מה הם צורכי השימוש, מה הן אפשרויות המימוש, וגם איזו עברית מתעתיקים.

3. לתולדות כללי התעתיק²

בתקופת התחייה הטרידה את דוברי העברית בעיקר סוגיית התעתיק מלועזית לעברית – על רקע נוהגי כתיב שבאו מן היידיש. הצורך הגובר לתת לבוש עברי לשמות לועזיים של אנשים ושל מקומות ששולבו בטקסטים העבריים הביא את ועדת הכתיב של ועד הלשון להציע כללים לתעתיק זה.³ התעתיק מעברית לכתב

2. ר' עוד "לתולדות הדיונים בתעתיק", לחלק עמ' 82.

3. החצעה, שהוכתרה בשם "טרנסקריפציה (התעתיק)", פורסמה בלשונו (א (תש"ב), עמ' 237–242, כחלק ב של הצעת כללי הכתיב. ר' עוד ז' ב־חיים, במלחמתה של לשון, ירושלים תשנ"ב, עמ' 179, ובעיקר הערה 9. על בעיות התעתיק מלועזית לעברית כתב למשל א"ש אורלאנס בשנת תרצ"ג במדור "לשונו לעם" שהתפרסם בעיתון "הארץ" (ראו שפה קמה, בעריכת ס' ברק ור' גדיש, ירושלים תשס"ט, קטעים 53, 54).

לטיני עלה על סדר היום רק לאחר קום המדינה, משהוקמה האקדמיה ללשון העברית על פי חוק. המדינה העברית החדשה נצטרכה להנפיק דרכונים לאזרחיה, ובהם ייכתבו שמותיהם באותיות לטיניות, והאקדמיה נדרשה לספק את הכללים לשם מילוי הצורך הזה.⁴

למן המחצית השנייה של שנות התשעים של המאה הקודמת נתבעה האקדמיה שוב ושוב לעסוק בתעתיק מעברית לכתב הלטיני – בעקבות ביקורת של הציבור ופניות של שרים ושל גורמים רשמיים אחרים. במוקד הדיונים עמד התעתיק בגרסה הפשוטה שלו. שימוש הנפוץ והמוכר של התעתיק הזה הוא בשלטי הדרכים, המציגים נוסף על השמות הכתובים עברית – שמות הכתובים באותיות לטיניות ובערבית. מלכתחילה יועד התעתיק לאותיות לטיניות שבשלטים לתיירים, לעולים חדשים ולתושבים זרים. ואולם מתברר שגם הקהל הישראלי, הדובר וקורא עברית, הוא צרכן של התעתיק הלטיני המופיע בשלטים; זאת למדנו מתגובות זועמות, חוזרות ונשנות, על תעתיקי שמות בשילוט. מסתבר שעדיין רבים התושבים בארץ שבעבורם הכתוב בכתב לטיני הוא בבחינת "קריאת המחדל", כלומר הם קוראים קודם כל את הכתוב בו. אבל לא רק הם. גם אלה שהעברית היא להם שפת אם נזקקים לא אחת לתעתיק הלטיני, מן הסיבה הפשוטה שהכתיב העברי של שמות היישובים אינו מספק מידע על אודות התנועות. כאשר שם היישוב אינו מוכר דיו לעוברי הדרכים, רק התעתיק הלטיני יכול לפתור את החידה איך יש להגות אותו, כגון שם המושב בורגתה (Burgeta) ושם הקיבוץ חוקוק (Hukok).⁵

מן הדיונים שנערכו במליאת האקדמיה לאורך השנים וממה שכתבו ראשי המדברים עולות השאלות והבעיות העקרוניות של התעתיק.

4. ראו בן-חיים, שם, עמ' 228.

5. אמנם יש בעברית דרך למסור את התנועות – בעזרת סימני הניקוד, והיה מקום לחוסף ניקוד עזר בשמות יישובים – כאלה שאינם מוכרים או כאלה ששוגים בהגייתם, כגון חִלְזֹן, יְרוּחַם, יִטְבֶּתָה ונוֹפֶךְ; אלא שמעצבי השלטים מתנגדים לכך ושני נימוקים בפיחם: האחד – הניקוד דורש ריווח בין השורות, והשלטים עמוסים בלאו הכי (בגלל הדרישה לכתוב כל שם בשלוש שפות), והשני – סימני הניקוד קטנים, ויש בהם כדי להכביד על הקריאה ולפיכך אף לסכן את בטיחות הנסיעה. כל זה אינו עולה בקנה אחד, לדברי המשלטים, עם עקרונות השילוט: פשטות, בהירות, קריאות, קיצור.

4. השאלות העקרוניות בתעתיק

כל ניסיון לכתוב מילים של לשון מסוימת במערכת אותיות של לשון אחרת שאינה עולה בקנה אחד עם הפונולוגיה (=מערכת ההגייה) שלה, חושף מיד את הפערים – חוסר בסימנים, סימנים עודפים, אי-התאמה.⁶ הדבר נכון לא רק בנוגע לשונות רחוקות זו מזו אלא גם בנוגע לשונות קרובות. למשל בתעתיק מערבית לעברית ומעברית לערבית נראה לכאורה שאין קושי להעמיד אות כנגד אות, שהלוא לשונות אחיות הן, אך מתברר שהקרה רק מסבכת את המצב (כפי שידגם להלן). נוכל לקבוע שאין אפשרות לבנות מערכת מושלמת, וזו צריכה להיות נקודת המוצא.

אם מבקשים ליצור מערכת שיטתית שבה לכל אות (ובעברית גם לכל סימן ניקוד) יש סימן מקביל אחד – נאלצים להשתמש בסימנים שאינם מוכרים לציבור הרחב. ובכך מפסידים את הפשטות, את הקריאות, את המידיות. ומי שמבקש להשתמש בסימנים מוכרים בלבד ניצב בפני השאלה: מוכרים למי? קל להראות זאת בתעתיק מעברית לכתב לטיני. האותיות הלטיניות משרתות לשונות הרבה, ולשונות אלו נבדלות ביניהן בערכים הפונטיים שהאותיות מייצגות. דוגמה מובהקת לכך היא ההגה [ʃ], המיוצג בעברית באות ש; בכתב הלטיני אפשר למנות את הכתיבים האלה: sh (אנגלית), sch (גרמנית), ch (צרפתית), sz (פולנית), sc(i/e) (איטלקית), sj (הולנדית), s (הונגרית), š (צ'כית, סלובקית, קרואטית וסלובנית), ş (רומנית וטורקית), skj (שוודית).⁷ אחדים מן הכתיבים האלה עשויים להיקרא אחרת בלשונות האחרות. מכל מקום מכיוון שבעברית יש הגיים שאין להם כלל מקבילות במערכת ההגייה של הלשונות האירופיות, יש צורך ביצירת סימנים מיוחדים. כמו כן אם המערכת אמורה לשקף את ההגייה ולא את הסימנים – יש להכריע מהי ההגייה שתשתקף בתעתיק. בעיות דומות יש גם בתעתיק מעברית לערבית ומעברית לעברית.

6. למעשה הפערים האלה קיימים גם בתוך השפה עצמה – בין חמערכת הפונולוגית ובין חייצוג שלה באותיות, שחרי הכתב לעולם אינו יכול להדביק את חשינויים חמתרחשים בהגייה. ויעידו שגיאות הכתיב חרווחות כל כך בקרב ילדים ובקרב חותבים שאינם מיומנים.

7. תודה לחברי אמנון שפירא על האוסף העשיר הזה. ראו גם בן-חיים (לעיל חערה 3), עמ' 230–231.

בטבלה שלהלן מוצגות הבעיות העיקריות בהתאמת הסימנים בלויית דוגמאות.

הבעיה	מעברית לאותיות לטיניות	מעברית לערבית	מעברית לעברית
א. אותיות המייצגות עיצורים שאינם בשפת היעד	א, ע	ا, ب, התנועות ^o o, e	غ, ض, ظ
ב. אותיות המייצגות עיצורים שונים בשפת המקור	ב-ב, פ-פ, ד-ד, ש-ש		
ג. אותיות המייצגות עיצורים שהזדהו בהגייה בשפת המקור (בטרנסקריפצייה)	ט-ט, פ-פ, ק-ק, ב-ב		
ד. אותיות המייצגות עיצורים שווי מוצא המבוצעים בצורה שונה בשתי השפות			لا-ص, ו-و

ואפשר להביא עוד דוגמאות רבות מתעתיקים אחרים, ובכללם תעתיק מלועזית לעברית ומעברית לאותיות לטיניות.

נפרוט את השאלות העולות מן הטבלה:

א. מה אפשר לעשות כאשר בשפת היעד אין מקבילה – לא באותיות ולא בביצוע הפונטי – להגה שבשפת המקור? האם חשוב לנו לסמן את ההגיים א רע בתעתיק לאותיות לטיניות? האם חשוב לשמר את ההבחנה בין ל-ל בתעתיק מעברית לערבית? ואם ייכתב סימן ל-ל, האומנם יוכלו דוברי הערבית לבצע את ההגה הזו? מה הדרך הטובה ביותר לייצג את ההגה ג – האם להשתמש בסימן המקביל לאות הערבית, היינו ע בתוספת סימן הבחן, והשוו עזה – عَزَّة, או בסימן המסורתי המשמש בערבית היהודית (הנכתבת כידוע באותיות עבריות), היינו ג? ואולי עדיף לנקוט תעתיק פונטי, היינו ד, המבוצעת בפי רבים כהגה וילוני (רייש "אחורית")? בסופו של דבר הכריעה האקדמיה שהתעתיק יהיה ד' – כלומר ד בתוספת גרש (סימן הבחן).

8. בהנחה שמתעתיקים לערבית הקלסית; ולמעשה אין בררה אלא לתעתק לערבית הקלסית, שחרי לערבית המדוברת אין ייצוג מקובל בכתב.

ב. ומה יש לעשות כאשר אות אחת מייצגת עיצורים שונים? בעברית מדובר באותיות **ב, כ, פ** ובאות **ש**. במסורת התעתיקים של שמות מן המקרא האותיות **ב, כ, פ** מתועתקות בסימן אחד – למשל השם **בְּאֵר שֶׁבַע** מתועתק בתרגומי התנ"ך לאנגלית Beersheba; ואילו כיום מקובל לתעתק כל **ב** שבשם העברי באות אחרת: Bel'er Sheva. ובעיקר הבעיה ניכרת בתעתיק של עברית שוטפת, כגון בתכתובת אלקטרונית, כאשר נדרשת הבחנה על פי כללי הריפוי והדיגוש של אותיות בגי'ד כפית, שרבים מדוברי העברית אינם שולטים בהם, כגון **בְּבִיתִי**.

ג. הבעיה השלישית נובעת מן הכיוון ההפוך – עיצורים שונים מבחינה היסטורית שהזדהו בהגייה. האם נוותר על ההבחנות ונסתפק רק בסימונם של ההגיים המשמשים בפועל? לכאורה אין בכך חשיבות, שהרי ממילא ההבחנה הזאת אינה קיימת בדיבור. ואולם בתודעת דוברי העברית – גם אם אינם מבחינים בדיבור בין **ט** ל**ת** או בין **פ** ל**ק** – יש הבחנה בין **תָּמִיר** ל**טָמִיר** ובין **כֶּן** ל**קֶן**. עוד יש להביא בחשבון שהזדהות העיצורים אינה שווה בפי כל הדוברים, כגון ההבחנה בין **א** ל**ע**. עם זאת בתעתיק נתקשה להביא לידיעת קורא השלט שהיישוב שמדובר בו הוא **אֶמְקִירִים** ולא **אֶמְרִים**. ההבחנה הזאת חשובה לא רק כאשר מתעתיקים שמות אלא גם בתעתיק של עברית שוטפת – כגון בתכתובת אלקטרונית, שמן הסתם תזמן עמימיות רבות כגון **קרע / כרע / קרא / קרה, עיבדה / איבדה** ואף **שְׂמחה / סמכה**, ואפשר להביא עוד דוגמאות רבות.⁹ הבחנה זו חשובה גם בשמות פרסומים לצורכי קטלוג בספריות.

ואולם עולה כאן שאלה עמוקה יותר: מה שלא נאלצנו להכריע בו בתוך העברית אנחנו נאלצים להכריע בו בבואנו לתעתק. בכתיבה העברית אנחנו מבחינים בין **ת** ל**ט**, בין **פ** ל**ק**, בין **ו** ל**ב** – אבל איננו מורים בזה שיש להגות בצורה שונה את זוגות העיצורים הללו. ואילו התעתיק מחייב להכריע הכרעות בשאלות שאיננו מעוניינים להכריע בהן. אם אנו מתעתיקים **ו** ל**ב** באותו הסימן אנחנו אומרים משהו על ההגייה, ואם נתעתק **ו** ל**ב** בשני סימנים שונים אנו אומרים משהו אחר על ההגייה. ואנחנו איננו רוצים להכריע בעניין הזה. הדבר בולט ביותר בתעתיק לערבית: אם נתעתק **ט** באות המקבילה **ط** ו**ק** באות המקבילה **ق** – יש בכך כדי לרמוז על דרך הביצוע המופתית של עיצורים אלו, ואילו אם נתעתק אותן באותיות המשקפות את הגייתן בפי דוברי העברית, כלומר **ט** ב**ת** ו**ק** ב**כ** – יש בכך אמירה בדבר דרך הביצוע. הוא חדין לשאלת הסימון או אי-הסימון של השווא הנע ושל הדגש החזק.

9. עמימות – כלומר הומוגרפיה (מילים שוות-אותיות השונות בהגייה ובמשמעות) – היא תופעה נפוצה בשיטות הכתיב העברית בשל היעדר סימנים לתנועות. אבל קוראי העברית מורגלים בכך ורוכשים בגיל צעיר מיומנות לפענח את העמימות מן הסוג הזה.

ד. קושי מיוחד – שכבר נרמז עליו לעיל – מתעורר דווקא במקרה שהלשונות שוות מוצא, כמו עברית וערבית, אך יש ביניהן הבדלים בביצועם של הגיים שמקורם אחד הוא. כידוע הביצוע של העיצור הערבי *ص*, המקביל ל-*צ* העברית, נשמע באוזניהם של דוברי העברית קרוב ל-*ס*. האם נעדיף לתת ביטוי לקשר האטימולוגי (נאצר) או נלך אחר ההגייה (נסראללה)? וכן גם ההפך: האם נתעתק את *צ* העברית ב-*ص* או ברצף האותיות *تس* ([ts]), המשקף את ההגייה?

5. יתרון הטרנסליטרציה על הטרנסקריפצייה

כל הבעיות האלה מתבטלות מאליהן אם נוקטים תעתיק בשיטת הטרנסליטרציה, כלומר תעתיק של אותיות. בדרך זו התעתיק הוא בבואה מדויקת של הכתב של הלשון המתועתקת. למשל טרנסליטרציה של העברית לאותיות לטיניות תיתן ייצוג של העברית לכל דורש, בלי להכריע בשאלה כיצד יבצעו הקוראים את הטקסט המתועתק. אם יידרש, יוכל המתעתק לספק "חוקי קריאה", אבל האחריות על אופן הביצוע אינה חלה עליו. לעומת זאת בטרנסקריפצייה המתעתק אמור לכוון את התעתיק לקהל יעד מסוים, לקוראים בעלי הגייה מסוימת. פירוש הדבר לכאורה שיש לכתוב בשלטים, למשל, תעתיקים נבדלים לתיירים מצרפת, מגרמניה ומאנגליה, ואולי אף לקבוצת תעתיק נפרד לתייר האמריקני, ואין לדבר סוף.

הטרנסליטרציה אמורה לפטור אותנו לא רק מן הצורך בהכרעה מה היא ההגייה של העברית בת זמננו אלא מן הצורך להבחין בין העברית העתיקה לעברית שלנו, וכידוע הן נבדלות זו מזו הן בביצוע העיצורים הן בביצוע התנועות. טרנסליטרציה שתציע תעתיק "אחד על אחד" לסימני הכתב עשויה להתאים גם לעברית העתיקה. ואילו הטרנסקריפצייה – המכוונת לעברית בת ימינו – יוצרת חיץ בין ייצוג העברית בלטינית בתעתיקים קדומים ובין העברית של ימינו, והדבר אף עשוי להגיע לתחום השילוט, למשל כאשר השתרש תעתיק קדום בשם מקום מקודש (Tabor) לעומת שמות חדשים (Kfar Tavor). נוצר אפוא פער לא רק בין הלשון המתועתקת לנמעניה אלא בתוך השפה המתועתקת פנימה.

הטרנסליטרציה היא אפוא על-זמנית ומותאמת ל"חוקי קריאה" שונים. יתרה מזאת: בהיותה בבואה של הכתב בלשון המתועתקת היא שומרת על המבנה הדקדוקי של המילים, ובכך היא עשויה להיות מקור מידע על מבנה הלשון. במילים אחרות, התעתיק מעברית לאותיות לטיניות יכול להיות מעין אולפן ללימוד עברית בעבור עולים חדשים לתיירים, ולעתים גם בעבור דוברי העברית.¹⁰

10. עוזי אורנן טען כך בהזדמנויות שונות. ראו למשל את דבריו בישיבת מליאת האקדמיה ב"א בטבת תש"ס, 2 בדצמבר 1999 (זיכרונות האקדמיה ללשון העברית מז-מט, ירושלים תשס"ז, עמ' 58-59).

הנה סיכום ההשוואה בין שתי שיטות התעתיק:

טרנסליטרציה	טרנסקריפציה
קובעת את ייצוג שפת המקור באותיות לטיניות לכל דורש ולכל משתמש. מאפשרת לשחזר את הכתב המקורי.	משקפת הגייה נתונה בזמן נתון של שפת המקור.
אינה מחייבת הכרעות בשאלות חללו (כשם שבכתב עברי כותבים ט וכותבים ת, כך בטרנסליטרציה, ואין בכך קביעה להגייה).	דורשת הכרעה בדבר התקן של ההגייה. מעלה את שאלת החגייה בשפת המקור ואת השאלה מהי שפת היעד (אנגלית, צרפתית, גרמנית וכיו"ב).
על-זמנית, שומרת על מבנה המילה, עשויה להתאים ל"חוקי קריאה" שונים.	יוצרת חיץ בין תעתיקים בתקופות שונות המשקפים הגייה שונה.

עם זאת הטרנסליטרציה אינה נטולת בעיות כלל ועיקר. הבעיה הראשונה המזדקרת לעין במה שנוגע לעברית היא מעמדן של אמות הקריאה וההכרח לא לציין אותן בתעתיק (למשל האליף בתעתיק של צאן, של מְלֶאכָה או של רֶאשִׁית). מעמדן של התנועות גם הוא בעייתי למדי: כידוע כתיב האותיות העברי אינו מוסר את התנועות. סימני הניקוד אינם חלק בלתי נפרד מן הכתיב, וההבדלים בין הסימנים – פתח וקמץ לדוגמה – אינם נחלת הציבור הרחב אלא ידע השמור למתי מעט, וקשה להעלות על הדעת לדרוש הבחנה בין הסימנים הללו בתעתיק שימושי. המסקנה המשתמעת היא שעקרון הטרנסליטרציה בטוהרתו אינו ניתן למימוש. אבל גם אם נתעלם לרגע מן הבעיות האלה או נחשוב על שפה שחתנועות מסומנות בה באותיות – לא נוכל לומר שהטרנסליטרציה מספקת פתרון פשוט. הסיבה היא שכדי לקבל מערכת שיטתית שבה לכל אות יש סימן מקביל אחד – נדרשת יצירת סימנים שאינם קיימים בשפת היעד, והתעתיק כרוך אפוא בשימוש בסימנים שאינם מוכרים לציבור הרחב. הפועל היוצא הוא הצורך ללמד את המתעתיקים מעין "שפה חדשה", ולעתים המתעתיקים הם כל אחד מאתנו. וגם הקוראים צריכים ללמוד את השפה הזאת, ויהיה אפוא צורך לצייד את התייר במקרא לסימנים שאינו מכיר. כך התעתיק שבא להקל יוצא שהוא מכביד על נמעניו. בעיות נוספות יפורטו בהמשך.

6. תעתיק לאותיות לטיניות, לא לאנגלית

רבים טועים לחשוב שהתעתיק מעברית לאותיות לטיניות אינו אלא תעתיק לאנגלית. לכאורה אפשר היה לשקול קביעת תעתיק מעברית לאנגלית, כלומר

לשפת יעד אחת ברורה ומוגדרת; הבחירה באנגלית היא בחירה סבירה בהיות האנגלית השפה הבין-לאומית בפועל, ומעמדה זה מובהק כיום אף יותר משהיה בשנות החמישים, עת נקבעו כללי התעתיק בראשונה. אבל ייצוגה של המערכת הפונולוגית האנגלית בכתב מציב קשיים גדולים, בעיקר במה שנוגע לתנועות. הנה הדברים בניסוחו של זאב בן-חיים:¹¹

נשאלת השאלה, שמא רצוי להשתית את התעתיק של העברית ללטינית על נוהג הכתיבה וההגייה באנגלית, והטעמים לכך מובנים מאליהם: הרי זו הלשון הזרה העיקרית שנלמדת בבתי ספרנו. זאת הצרה, לגבי סימון התנועות אין האנגלית עשויה לשמש בסיס כל עיקר. שהרי בה אין תנועה המובעת בעקיבות בסימן אחד ויחיד. אזכיר שהתעתיק האנגלי השימושי, כפי שהניחנו החברה הגאוגרפית המלכותית בלונדון ונתקבל ברובו בממשלת המנדט, קובע בפירוש שהעתקת התנועות העבריות תהא לפי ערכן של האותיות התנועיות באיטלקית דווקא.

ויש קשיים נוספים, כגון ביצועי הגייה שונים של אות על פי מקומה במילה. למשל g באנגלית נהגית כ-g' בנסיבות מסוימות, ו-s מתממשת כ-z במקומות מסוימים במילה בכמה לשונות. קושי אחר הוא תפקידה של הכפלת האות לפי כללי העברית לעומת תפקידה של אות כפולה בשפות אחרות. לכן מי שחושב על אנגלית עשוי לתעתק Ghil'ad (גלעד) בהוספת h כדי להבטיח את הגיית g כ-g, ו-Assaf (אסף) בהכפלת s כדי להבטיח את הגיית ההברה הראשונה בתנועת a.

7. עירוב השיטות

הוועדה המיוחדת שמינתה האקדמיה בשנת תשט"ו, בראשותו של זאב בן-חיים, הגישה למליאת האקדמיה הצעת תעתיק מעברית לכתב לטיני – הצעה שאפשר לכנותה "עירוב שיטות": טרנסליטרציה בתעתיק העיצורים וטרנסקריפצייה בתעתיק התנועות.

הנה הדברים שאמר בן-חיים בהצגת ההצעה – כפי שהם מובאים בספרו.¹² הדברים משקפים את ההתלבטות וההתפתלות מחד גיסא ואת תבונתו של הפתרון מאידך גיסא:

לפיכך התעתיק שהוועדה מציעה אותו אינו כתיבת העברית באות לטינית לפי איזה מבטא שהוא של העברית לכל דקדוקי, אינו תעתיק פונטי, אלא

11. בן-חיים (לעיל הערה 3), עמ' 234.

12. שם, עמ' 232–233. החדגשה במקור.

תעתיק של **אות באות**, של הבעת סמל גרפי עברי בסמל גרפי לטיני, אות כנגד אות, בשני סייגים :

א. אין הוועדה מציעה להביע את אמות הקריאה, אם כבר הובעה האות הנדונה על ידי תנועה בכתב לטיני [...]

ב. וכן אין הוועדה מציעה לקיים את ההבדל בין השין השמאלית לבין הסמך [...]

כנגד זה ראתה הוועדה את עצמה בת חורין בהצעת האקוויוולנטים הלטיניים לתנועות העבריות. היא הסתפקה בקביעת שישה סמלים לתנועות העבריות, ומהן הציעה אחד כרשות – כוונתי לסימן המבחין בין הסגול לצירי [...]

הדרך שהוועדה נקטה – להבדיל בין מערכת העיצורים ובין מערכת התנועות – נובעת מעצם הכתיבה העברית, שהתנועות אינן באות בה על ביטוין כרגיל, שהרי הכתיב הרגיל שלנו הוא לא-מנוקד, וכן נובעת היא מן העובדה שהשינויים בניקוד אינם גוררים שינויים מכריעים במובן המילה העברית.

בהצעה יש חריגה נוספת מן העיקרון של אות כנגד אות – ההחלטה לתעתק באותיות שונות את ההגיים השונים המיוצגים באותיות **ב** [b], **ו** [v], **ר** [r], **פ** [f]. אם כן אפשר לסכם את ההצעה :

טרנסליטרציה : אות כנגד אות. אבל : אין סימון לאמות קריאה (הן שייכות לתחום התנועות?). אין סימון ל־ש שמאלית. יש שני סימנים שונים לאות אחת (ב, ו).	העיצורים (האותיות)
טרנסקריפציה הסיבות: התנועות אינן מסומנות בכתיבה העברית הרגילה. כותבי העברית אינם שולטים בסימני הניקוד. לתנועות משקל מופחת בקביעת משמעות המילה.	התנועות (סימני הניקוד)

השיטה שלפיה אין נותנים לתנועות מעמד "קשיח" בתעתיק משקפת את דרכו של הכתב העברי: כפי שבכתב העברי הניקוד נספח לאותיות ואינו רווח וכללי ידועים אך למתי מעט, כך גם בתעתיק – לא נדרוש מן המתעתק להבחין בין פתח לקמץ, בין צירי לסגול וכדומה, וגם לא בין תנועות מלאות לתנועות חסרות, וכמובן לא ניתן ביטוי לאמות קריאה, שהרי השימוש בהן שונה מאוד בשני הכתיבים הנוהגים – הכתיב המנוקד והכתיב חסר הניקוד.

הגישה של אות כנגד אות בעיצורים לעומת תעתיק פונטי של התנועות הייתה התשתית לכללי התעתיק מעברית לכתב לטיני שפרסמה האקדמיה בשנת תשי"ז, אך בין ההצעה המקורית לכללים שנקבעו בסופו של דבר חל כרסום בעיקרון של אות כנגד אות, כפי שיפורט להלן.

8. השלמת סימנים: דו־אות או סימני הבחן?

כבר הוזכרה לעיל בעיית חוסר ההתאמה בין מערכת הכתב של שפת המקור לזו של שפת היעד בנוגע למצאי האותיות. נסקור עתה את הדרכים לפתרון הבעיה.

אחת הדרכים היא לנצל אותיות יתרות בכתב של שפת היעד להשלמת הסימנים החסרים. למשל בתעתיק מעברית לכתב הלטיני האות q נקבעה לציון q להבדילה מן ¹³ וכן הוצע לנצל את האות x לציון $\tilde{x}$ ואת האות c לציון $\tilde{c}$.¹⁴ אלא שהשימושים הללו אינם מוכרים כל צורכם. ואפילו q, שערכה הפונטי מוכר, עוררה ביקורת וזעם.

דרך אחרת להשלמת החסר היא הדו־אות (דיגרף), כגון sh ל־ש. לדרך זו כמה חסרונות, ומקצתם כבר הוזכרו. העיקרי שבהם הוא הוויכוח על עקרון אות (אחת) כנגד אות (אחת). נוסף על כך אין ודאות שקהל היעד ידע לפענח את צירוף האותיות כהלכה (למשל kh לציון $\tilde{x}$ אינו מוכר דיו). כאשר צריך להכפיל את האות – לציון דגש חזק – נאלצים לכתוב ארבע אותיות או לחלופין לוותר על ייצוג הדגש. שתי אותיות המייצגות הגה אחד גורמות לעיוות מבנה המילה (אותיות השורש למשל). ועוד: לעתים קשה לדעת אם האות מייצגת עיצור לעצמו או היא חלק מדו־אות, ויש שאות אחת יכולה להתפרש כשייכת לשתי דו־אותיות (דוגמת yitshar – yits-har [יִצְהָר] או yit-shar [יִתְשָׁר]). והחיסרון האחרון, שאינו מבוטל כלל: השימוש בדו־אות מאריך את השם ומעורר קשיים בתחום השילוט.

הדרך השלישית היא הוספת סימני הבחן, סימנים דיאקריטיים, לאותיות קיימות, כגון גרש, נקודה מעל האות או מתחתיה, קו מתחת לאות או מעליה. סימנים כאלה שהפכו לחלק בלתי נפרד מן הכתיבה העברית בת ימינו אותיות ג', ז', צ' – שבחן הגרש הוא סימן ההבחן. לרוב האות המסומנת בסימן הבחן מייצגת בקירוב את ההגה הדרוש, ויש בסימון הזה יתרון: הקורא מבין שמדובר בהגה שונה, ועם זאת הוא יכול לקרוא את השם בקירוב להגייה הנדרשת. חסרונם

13. על בעיית q ראו עוד לחלק עמ' 63–64. בכללי התעתיק הפשוט החדש בוטלה החלטה זו.

14. עוד הצעות – מרחיקות לכת אף יותר – העלה עי אורנן, "תעתיק עברי במקלדת המחשב", לשוננו לעם נא-נב (תשי"ס-תשס"א), עמ' 86–90: ט - @, ש - \$, ע - &.

העיקרי של סימני ההבחן הוא בהיבט המעשי – לעתים קרובות אין הם ניתנים להפקה במעבדי התמלילים, וחלים שיבושים בהעברתם (למשל ממחשב למחשב); ובמה שנוגע לשילוט – בגלל בעיית הקריאות, בעיית המקום בשלט ובעיית הנראות המשלטים נוטים להשמיטם.

נסכם את היתרונות ואת החסרונות של שתי הדרכים – דו־אות וסימן הבחן – להרחבת מאגר האותיות לצורך התעתיק:

חשיטה	החסרונות	חיתרונות
דו־אות	עשויה להיות לא מוכרת (kh). עשויה להיות רב־משמעית. מקשה על סימון ההכפלה (דגש חזק). מאריכה את המילה. מעוותת את מבנה המילה.	מוכרת (sh). משקפת את החגייה (ts).
סימן הבחן	הביצוע הפונטי אינו נהיר; דורש מקרא ופיענוח. עשוי להישמט מן הכתב או לא להיקלט בקריאה. בעיה מעשית בהפקה.	אפשר להתעלם ממנו ולקרוא כאילו הסימן איננו. מבנה המילה נשמר. העיקרון של אות כנגד אות נשמר.

9. שיטות התעתיק מעברית לאותיות לטיניות במבחן המציאות

אפשר להצביע על שבע שיטות של תעתיק מעברית לאותיות לטיניות. השיטה הראשונה עולה מהצעת הוועדה לתעתיק בראשותו של זאב בן־חיים כפי שהוגשה למליאת האקדמיה סמוך לאחר כינונה. שתי שיטות נוספות נתונות בכללי התעתיק שהתפרסמו בשנת תשי"ז – המפוצלים ל"תעתיק פשוט" (ש"יש בו ויתור על כמה דיוקי הבחנה בין אותיות ומשמשים בו צירופי אותיות מסוימים להבעת אות עברית אחת) ול"תעתיק מדויק" ("מביע כל אות עברית באות לועזית אחת ומיוחדת לה בלבד, וכן הוא קובע סימנים מיוחדים לשווא הנע ולחטפים").¹⁵ כללים אלו היו תקפים עד שנת תשס"ז (2007).

15. "כללי התעתיק מכתב עברי לכתב לאטיני", ילקוט הפרסומים 519, כ"א בשבט תשי"ז, 23 בינואר 1957, עמ' 493–497 (=זיכרונות האקדמיה ללשון העברית ג–ד, ירושלים תשי"ט, עמ' 5–8).

השיטה הרביעית היא הצעת עוזי אורנן ל"תעתיק פונמי" – בפועל טרנסליטרציה עקיבה.¹⁶

השיטה החמישית היא כללי התעתיק השימושי של האקדמיה שהתפרסמו באתר האקדמיה בתשס"ז וברשומות בתשס"ח. כאמור, כללים אלו באים במקום התעתיק הפשוט משנת תשי"ז.

השיטה השישית היא הכללים לתעתיק המדויק שנקבעו בשנת תשע"א על בסיס כללי התעתיק המדויק משנת תשי"ז.

השיטה השביעית והשיטה השמינית לקוחות מתחום המדע: לוח הכתב של יפ"א = IPA (The International Phonetic Alphabet), שנועד לספק סימן לכל ביצוע פונטי ללא תלות בשפה מסוימת, והתעתיק המדע-השמי, המספק סימנים להגיים המיוחדים ללשונות השמיות, והוא מקובל בקרב פילולוגים ובלשנים החוקרים לשונות אלו.

נעיין אפוא בעזרת טבלה משווה בתעתיקים שהשיטות הללו מציעות לעיצורים הבעייתיים והשנויים במחלוקת, ואחר כך נראה כמה דוגמאות לתעתיקי שמות יישובים בארץ לפי מקצת השיטות.

16. אורנן עצמו אינו מסכים לחגדרה זו של שיטתו. לדבריו, "שיטה זו [...] לחלוטין איננה תעתיק אותיות [...] תעתיק הפונמי נותן סימן אחד ויחיד לכל פונמה יחא מקומה או הגייתה אשר יחיה" (כך כתב לי בתגובה על טיוטת המאמר). עקרונותיה של השיטה פורסמו במאמרו הנזכר בהערה 14. אורנן פרסם את עמדותיו בעניין התעתיק בבמות נוספות: "התעתיק לאותיות לטיניות בחוראת עברית", ספר בן-ציון פישלר: מחקרים בלשון העברית ובחוראתה, בעריכת א' (רודריג) שורצולד וראו ניר, אבן יהודה 2001, עמ' 23–36; "מבנה המילה והשתקפותו בניקוד ובתעתיק", לשוננו סט (תשס"ז), עמ' 139–160; ואף במרשתת, למשל "בגידתה החולכת ונמשכת של האקדמיה ללשון" באתר "חאייל חקורא", 8 ביולי 2006.

תעתיקי עיצורים – טבלה משווה

8	7	6	5	4	3	2	1	
יפ"א ¹⁷	התעתיק המדעי- השמי	התעתיק המדויק, תשע"א	התעתיק השימושי, תשס"ח	התעתיק הפונמי (אורנ)	התעתיק המדויק, תשי"ז	התעתיק הפשוט, תשי"ז	החצעה תראשונה (בן-חיים)	אותיות החגיים (עיצורים) תבעייתיים
ʔ	ʔ	ʔ	ʔ	ʔ	ʔ	ʔ	ʔ	א
ʕ	ʕ	ʕ	ʕ	ʕ	ʕ	ʕ	ʕ / ʕ	ע
v	b w	v w	v	b w	v w	v w	v w	ב ו
x	k	k	kh	k	k	kh	k̂/x	כ
h	ħ/h	ħ	ħ	ħ	ħ	ħ	ħ̂/ĥ	ח
t	ṭ	ṭ	t	ṭ	ṭ	t	ṭ̂/ṭ̂	ט
k	k k̂ / q	k q	k	k q	k q	k q	k q	ק ק
ts	ṣ	ṣ	ts	ṣ	z	z	ṣ / c	צ
ʃ	š	š	sh	š	š	sh	š̂/š̂	ש
s	ś	ś	s	ś	ś	s	s	ש

17. תעתיק יפ"א משמש לתעתיק חגיים, ללא כל קשר לאותיות, וחוא מובא כאן רק לשם השוואת הסימנים.

דוגמאות לתעתיקי שמות לפי מקצת השיטות

השם	התעתיק הפשוט, תשי"ז	התעתיק הפונמי (אורנ)	התעתיק השימושי, תשס"ח	התעתיק המדויק, תשע"א	התעתיק המסורתי (לשם השוואה)
שבי ציון	Shave Ziyyon	Šabei Çiyyon	Shave Tsiyyon	Šave Šiyyon	Zion
שדרות	Sederot	Šderot	Sderot	Šederot	
זיכרון יעקב*	Zikhron Yaaqov	Zikron Ya'qob	Zikhron Ya'akov	Zikron Ya'aqov	Jacob
פתח תקווה	Petaḥ Tiqwa	Peth Tiqwa	Petaḥ Tikva	Petaḥ Tiqwa	
בית וגן	Bayit Wagan	Bayt wa-Gann	Bayit VaGan	Bayit Wagan	
נווה צוף	Newe Zuf	Nwe Çup	Neve Tsuf	Newe Şuf	
כפר מנחם	Kefar Menaḥem	Kpar Mnaḥḥem	Kfar Menaḥem	Kefar Menaḥem	
בני ברק	Bene Beraq	Bnei Braq	Bne Brak	Bene Beraq	
חבצלת השרון	Ḥavazzelet Ha-Sharon	Ḥbaççelt ha-Šaron	Ḥavatselet HaSharon	Ḥavaşşelet Haşšaron	
טבעון*	Tiv'on	Ṭib'on	Tiv'on	Ṭiv'on	
יצחק	Yizḥaq	Yiçhaq	Yitshak	Yişhaq	Isaac
אילת	Elat	Eilat	Elat	‘Elat	

* מסיבות טכניות לא הודפס כאן הסימן ץ בתעתיק הפונמי (אורנ).

את הבעיות בתעתיק העיצורים מעברית לאותיות לטיניות המשתקפות מן הטבלאות לעיל אפשר לחלק לארבע קבוצות:

1. עיצורים שאינם קיימים בלשונות המשתמשות בכתב הלטיני: העיצורים א, ע, ח. את ה־ח מסמנים כל התעתיקים המובאים לעיל ב־h בתוספת סימן הבחן. הסימן הרווח ch, שאינו מיוצג בתעתיקים אלו – הן בשל היותו דראות הן בשל עמימותו הפונטית – מעביר את האות ח לקבוצה 2 (ראו להלן §). אשר ל־א ול־ע הבעיה מסובכת יותר, שכן הביצוע הצפוי של עיצורים אלו הוא אפס. הדבר בא לידי ביטוי בסימון א ר־ע בגרש (או בקוון שלו), בין שכיוונו של הגרש יוצר הבחנה בין שני העיצורים ובין שהבחנה ביניהם מבוטלת (בתעתיק הפשוט). יתרה מזאת, בכללי התעתיק יש הנחיות מתי אין לסמן אותיות אלו כלל (כגון בראש מילה).

2. עיצורים שאין כנגדם אות אחת מובהקת בכתב הלטיני: העיצורים §, צ, ש. בקבוצה זו, בדומה לקבוצה 1, יש עיצורים שאין להם מקבילה במקצת הלשונות המשתמשות בכתב הלטיני, ובלשונות שיש בהן העיצורים הללו הם מסומנים בדרכים שונות. בתעתיק השימושי נקבע בשלוש האותיות האלה שימוש בדראות: sh, ts, kh. בשיטות אחרות מוצעת בדרך כלל אות המייצגת הגה קרוב בתוספת סימן הבחן. לאות צ הציעו ועדת ב־חיים ומאוחר יותר גם אורנן את האות c – אות לא מנוצלת בתעתיק – על סמך ביצועה כ־צ בשמות ממוצא לטיני בחלק מלשונות אירופה, כגון כמה מגלגוליה של caesar ('קיסר').

3. הגיים שהזדהו בהגייה ומיוצגים באותיות שונות: הזוגות ו־u, ת־t, פ־p, ס־s. כאן יש שלושה פתרונות: (א) ויתור על ההבחנה, והדבר בולט בתעתיק השימושי: לכל זוג נקבע בתעתיק זה רק סימן אחד; (ב) הוספת סימן הבחן, למשל בתעתיק המדויק ל־ש ול־ט; (ג) שימוש באות מיותרת וזמינה, כגון q ל־ק או w ל־ו (ויש לזכור שבלשונות שונות, כגון גרמנית, w נהגית בדיוק כפי ש־ו נהגית בפינו).

4. אותיות המייצגות שני הגיים שונים: האותיות §, כ, §. בדרך כלל התעתיקים הולכים אחר הצד הפונטי, כלומר ההגייה בפועל, ומתעלמים מן הפונולוגיה, כלומר תפקודם של ההגיים בשפה. שני חריגים לגישה זו: התעתיק הפונמי של אורנן והתעתיק המדע־השמיי, המציעים שימוש באותה האות בתוספת סימן הבחן לפי הצורך.

הערות על שיטות התעתיק ועל היחסים ביניהן

א. אפשר להיווכח שיש קרבה גדולה בסימון העיצורים בין התעתיק המדויק (תשע"א) ובין התעתיק הפונמי של אורנן. ההבדלים הם בתעתיק §, כ, § ובתעתיק צ. יש הבדלים ניכרים בסימון התנועות, אך לא נתעמק בהם כאן. שני התעתיקים הללו עתירים בסימני הבחן, העורמים קשיים טכניים ותקשורתיים, כאמור לעיל.

ב. התעתיק הפשוט (תשי"ז) מוותר על העיקרון של אות כנגד אות (טרנסליטרציה בעיצורים) בשני מקרים: kh רש sh). רוב ההבדלים בין תעתיק זה לאחיו המדויק נבעו מן ההנחה שיש קשיים טכניים בהדפסת סימני ההבחן כפי שנדרש בתעתיק המדויק.

ג. התעתיק השימושי (תשס"ח) מרחיק לכת בויתור על עקרון הטרנסליטרציה: אין הבחנה בין h ל- h , בין p ל- p ובין t ל- t , ובוודאי אין הקפדה על עקרון אות (אחת) כנגד אות (אחת), והשימוש בדראות מורחב גם ל- ts . למעשה אין שימוש בסימני הבחן להוציא את הקו התחתני בתעתיק ח.

ד. א רע – השאלה שעלתה וחזרה ועלתה היא אם יש טעם לסמן הגיים שביצועם בשפת היעד הוא אפס, ובעיקר במקום שההגה אמור להתבצע בשווא נח. מכיוון שהסימנים שנבחרו לשני אלו הם סוגים של גרש ומכיוון שסימן הגרש על סוגי כמעט שאינו נראה, ובוודאי רק מעטים יוכלו להבחין בין הסוגים, הוסכם כבר בתעתיק הפשוט משנת תשי"ז על סימן אחד משותף ל- a ול- e , וכן הוחלט לוותר בכלל על סימונם בראש מילה ובסופה (א בסוף מילה ממילא אינו נהגה, ולפיכך אין צורך לתעתיקו).

ה. סימון הדגש החזק – בשאלה זו התחבטה ועדת הדקדוק של האקדמיה עד הרגע האחרון: האם הדגש שייך לתחום הניקוד או לתחום תעתיק העיצורים? אמנם בכתבי העברי הרגיל (חסר הניקוד) הדגש אינו מסומן, ובביצוע בפועל של העברית אך מתי מספר הוגים עיצור כפול במקום שיש דגש חזק. ואולם תפקידו של הדגש החזק בהבנת מבנה המילה – סבורים המדקדים – מכריע. בלב כבד החליטה ועדת הדקדוק לוותר על סימון הדגש מתוך מגמת הפישוט וההקלה. אלא שאז באה התמיכה בהכפלה ממקום לא צפוי: הכפלת האות, כך נטען, שומרת על התנועה שלפניה גם בפי דוברי האנגלית, דוגמת Gannot (גַּנוֹת, לעומת Ganot), ולעתים גם על ענייני הגייה אחרים כבמילה Knesset (קִנְסֶת, בלי דגש כמובן). שבו חברי הוועדה ונמנו וגמרו שהדגש יסומן בהכפלת האות, כגון אֵילֹן – Ayyalon. ועוד החליטה הוועדה שלא להבדיל בין דגש לדגש, ולפיכך הדגש ביו"ד בשמות כמו צִיֹּן או נִהְרֵיָה – המציין את כפל היו"ד – היו"ד שהיא אם הקריאה והיו"ד העיצורית – יסומן בהכפלת y : Tsyyon, Nahariyya. ובכל זאת לא תהיה הכפלה במקרה של דראות. (אבל ראו עתה את ההערה בשולי עמ' 16).

ו. הצירי המלא – רבים שואלים למה אין בתעתיק הרשמי סימון של הצירי המלא. למשל לפי הכללים בְּנֵי בְּרַק – Bne Brak ולא Bney או Bnei, עֵין גְּדִי – En Gedi ולא Eyn או Ein, אֵילַת – Elat ולא Eilat. ואפשר להרחיק לכת ולשאול למה אין סימון שונה לצירי ולסגול, שהרי יש מי שמבחין ביניהם בהגייה.¹⁸

18. למשל במסורת החגיגה האשכנזית צירי מלא או חסר נחגה ey ואילו סגול נחגה e.

והתשובה: בתעתיק התנועות ננקטה, כאמור, שיטת הטרנסקריפציה ולא שיטת הטרנסליטרציה, ומכאן שאם נותנים ביטוי לצירי המלא – לא בשל היו"ד הנכתבת יש לתת לו ביטוי אלא בשל ההגייה. ומה ההגייה? אמנם יש מעטים החוגים דרך שיטה צירי מלא כד־תנועה [ey] (וחלקם חוגים כך כל צירי), אך מרביתם חוגים כך רק בצורות מסוימות, כמו צורות הנסמך (פְּנִי, יִלְדִי), ובמילים מסוימות, כמו זִיתִים, פִּיצָה, אֵיתָן, אבל לא בצורות ובמילים אחרות, כמו נְהַנִּיתִי, אֵין, רִיק. אחרים, בעיקר בני עדות המזרח, אינם מבצעים [ey] כלל. ומה ההגייה המופתית? מוצאו של הצירי המלא הוא כיווץ של ד־תנועה (e < ay), והיו"ד היא זכר למצב שקדם לכיווץ; מן הסתם לא הוחלפה ד־תנועה אחת – [ay] – בד־תנועה אחרת – [ey]. ומכל מקום הביצוע [ey] אינו יכול להיחשב ביצוע מופתי. זו הסיבה שהוחלט שלא לסמן בסימון מיוחד את הצירי המלא.

עוד שאלות – כלליות ופורטניות – עולות מכללי התעתיק: למשל מה דין ההגיים הלועזיים שנקלטו בעברית המסומנים ג', ז', צ' – האם גם להם אפשר לקבוע בתעתיק אות אחת? או מה דינם של שמות שמקורם לועזי (כמו שמות משפחה שהיו לשמות רחובות: הרצל, גוטמן וכיו"ב) – האם לתעתקם על פי כללי התעתיק או להביאם בכתבם המקורי באותיות לטיניות, ואם כן על פי איזה כתיב? למשל לשם המשפחה גוטמן נפוצים כמה כתיבים באותיות לטיניות: Guttman, Gootman, Gutmann – שלושתם אינם לפי כללי התעתיק. האם כתיבם של השמות ורבורג וגולדשמיט יהיה על פי הגרמנית: Warburg, Goldschmidt (לעומת Goldshmit ו־Varburg לפי כללי התעתיק)? ואם אדם מסוים נהג לכתוב את שמו בלועזית שלא על פי הכללים (יִצְחָק – Izhak או Yitzhak למשל), ועתה קראו על שמו רחוב – האם להחיל על שמו את כללי התעתיק או לאמץ את נוהג הכתיב שלו? ואם יוחלט לאמץ את נוהג הכתיב – מי ידע מה היה? עוד שאלה נוגעת לתחולת התעתיק – כלומר מה מתעתקים ומה מתרגמים: רְחֹב – Rehov או St. הַר הַצֹּפִים – Har HaTsofim או HaTsofim Mountain או Mount Scopus? ומה דרך הכתיבה של מילות היחס והקישור: בֵּית נֶגֶן – Bayit Vagan או Bayit Va-Gan? על מקצת השאלות הללו ימצא המעיין תשובות בכללים, ובעיקר בהערות הנספחות להם. כללו של דבר: התעתיקים לסוגיהם ולכיוניהם תורה הם ולימוד הם צריכים.